

Др Самир Аличић, асистент
Правној факултету у Новом Саду

КАНАЛИЗАЦИЈА (CLOACA) У РИМСКОМ ПРАВУ¹

Сажетак: У раду се разматра правна заштитна канализације у римском праву. Након анализе појма канализације и разлога њене заштите у римским правним текстовима, разматрани су претходски инвердиктни којима се обезбеђује заштитна канализационој система и њено несметано одржавање и изградња. Затим је разматрана неприменљивост процесној средству *operis novi nuntiatio* и инвердиктна *uti possidetis* у материји канализације. На крају, разматрана су ограничења употребе канализације која се састоје у забрани наношења штете трећим лицима путем њеној коришћења или оштраваке и одређеним обавезама јавноправној карактера.

Кључне речи: канализација, cloaca, инвердиктни, *salubritas*, *operis novi nuntiatio*, *uti possidetis*, *cautio damni infecti*, јавни инверес, римско право.

1. Увод

По речима грчког писца Дионизија из Халикарнаса, изградња канализације је уз водове и поплочане путеве једно од три највећа достигнућа Римске империје.² Ове речи разумеће сваки туриста који угледа етрурске сводове главне римске канализационе цеви на месту где се она и данас улива у Тибар, у близини *Ponte rotto* и *Ponte palatino*. Без ње Рима вероватно не би ни било, јер је управо исушивање нездравих мочвара у подножју седам римских брежуљака омогућило да скупина пастирских насеља на њиховим врховима прерасте у град. *Cloaca maxima*, која је по римској тра-

¹ Рад је посвећен пројекту „Биомедицина, заштита животне средине и право“ бр. 179079 који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

² Dionysius, *Antiquitates Romanae*, 3.67.5.

дицији потврђеној археолошким истраживањима почела да се гради још у време етрурских краљева у шестом веку пре нове ере,³ и данас служи сврси и одводи отпадне воде из старог дела Рима.

Без претеривања можемо рећи да је канализација за Римљане била светиња. Поштовали су је персонификовану у виду богиње под именом *Cloacina*, једног од ретких „оригиналних“ римских божанстава којима нема паралеле у грчком и источњачком пантеону. Остатке њеног светилишта (*Sacrum Cloacina*), које потиче вероватно из средине периода републике,⁴ видимо и данас на Форуму, на *Via Sacra*, главној улици старог Рима, испред остатака базилике Емилија и тачно изнад највеће градске канализационе цеви *Cloaca maxima*.

И римски правници били су свесни огромног значаја канализације за Рим, и због тога су јој обезбедили посебну правну заштиту. Основно средство заштите били су интердикти, преторски налози странкама да се уздрже од примене силе, којима је посвећено поглавље Јустинијанових Дигеста *О канализацијама (De cloacis - D.43.23)*. Посебна заштита канализације огледа се и у забрани примене државинског интердикта *како њоседујеише (uti possidetis)* и *њријаве нове њрадње (operis novi nuntiatio)* против лица које одржава канализацију која пролази преко туђег земљишта. Поред заштите канализације путем наведених процесних средстава, у овом раду анализираћемо и ограничења за кориснике канализације која се огледају у забрани наносења штете другима и извесним обавезама према органима власти.

2. Сврха посебне заштите канализације

У поглављу Дигеста *De cloacis* Улпијан објашњава у чему је сврха посебне заштите канализације:

D.43.23.1.2 УЛПИЈАН, из седамдесет прве књиге о едикту: *Преињор је, наише, њуише ових ињиердикаиша водио рачуна, да се канализације и чисише и оирављају, иишо се иише како здравља ишако и заишиише заједнице њрађа-*

---

³ Livius, *Ab Urbe condita*, 1.56.

⁴ Ово светилиште помиње још Плаут (*Curculio*, 471). У његово време налазило се испред *Tabernae novae*, низа локала који ће после бити порушен да би се направила базилика Емилија. Ипак, могуће је да је светилиште и старијег датума. О његовом изгледу, поред археолошких налаза, сведоче и Плинијев опис (*Naturalis Historia*, 15.119), као и слика на једном новчићу Луција Мусидија Лонга из времена другог тријумвирата. У питању је било мало светилиште које се састојало од озиданог подијума округлог облика са металном оградом, на коме су се налазиле две женске статуе и још неки симболи. Клоакина је била представљена као жена која маше букетом цвећа. Није познато зашто су биле две статуе, као ни зашто је Клоакина касније поистовећена са Венером и поштована као *Venus Cloacina*.

на; јер и загађена атмосфера и рушења (зграда) прети због прљавишине канализација, ако се не оправљају.⁵

Из овог текста се види да је основни предмет заштите путем преторских интердиката обезбеђење несметане оправке и чишћења канализације. Сврха ове посебне заштите коју канализација ужива је заштита здравља и безбедности заједнице грађана. Две главне опасности које прете уколико се канализација не одржава су рушење зграда (*ruinas*) и загађена атмосфера (*caelum pestilens*).

Нигде се у изворима не наводи на који начин запуштена канализација може да изазове рушење зграда, али то није тешко закључити по логици ствари. Ако дође до изливања канализације, вода може подлокати темеље зграда и довести до њиховог рушења. Ово је у Риму била већа опасност него данас, због лошег квалитета градње стамбених вишеспратница (*insulae*).

Нешто је сложенији проблем, на који начин канализација може да загади ваздух, и зашто би то требало спречити правним средствима? Савремени научници углавном не сумњају да је у римско доба упркос ниском нивоу технолошког развоја, или баш због тога, постојао значајан степен загађења животне средине, вероватно највећи пре индустријске револуције.⁶ Римљани, међутим, овога нису били свесни, а и ако јесу, то на пољу права није дало резултате. Додуше, неке норме римског права могле су да резултирају у смањењу загађења природне, попут забране загађења јавних и приватних водотокова и извора, бацања смећа, држања у граду неких радионица које емитују пуно дима, сече дрвећа у светим шумама, итд. Међутим, романисти су сагласни да су оне доношене само ради заштите интереса грађана, било као појединаца, било као заједнице.⁷ Идеју о заштити апстрактно схваћене природе Римљани нису имали.

⁵ D.43.23.1.2 ULPIANUS libro septuagensimo primo ad edictum *Curavit autem praetor per haec interdicta, ut cloacae et purgentur et reficiantur, quorum utrumque et ad salubritatem civitatum et ad tutelam pertinet: nam et caelum pestilens et ruinas minantur immunditiae cloacarum, si non reficiantur.*

⁶ M. Fiorentini: *Precedenti di diritto ambientale a Roma? I La contaminazione delle acque*, INDEX 34/2006., стр. 355. Међу значајнијим радовима на тему загађења у античко доба видети: K. W. Weber: *Smog über Attika. Umweltverhalten im Altertum*, München 1991.; S. C. Chew: *World Ecological Degradation. Accumulation, Urbanisation, and Deforestation 3000 B.C. – A.D. 2000*, Walnut Creek 2001.; S. Hong – J. P. Candelone – C. Patterson – C. Boutron: *History of ancient copper smelting pollution during roman and medieval time recorded in Greenland ice*, Science 272/1996., стр. 246. и даље. Од домаће литературе на ову тему видети: М. Сич: *Ситари Римљани су знали да је олово опасан отров али су њо толерисали – да ли се њо дођаја и данас?*, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду 45, 3/2011, стр. 427-442.

⁷ Од када је осамдесетих година објављен први рад на ову тему, E. Nardi: *Inquinamento e diritto romano.*, Seminario giuridico dell'universita di Bologna 103/1984., стр. 755-768., ин-

Улпијан каже да се загађена средина (*caelum pestilens*) доживљава као претња здрављу (*salubritas*) грађана. Ова идеја потиче од тзв. мијазматичке теорије о ширењу заразних болести, коју је заступао Улпијанов савременик, чувени лекар Гален, за коју је тек крајем деветнаестог века доказано да је нетачна.⁸ Наиме, Римљани нису знали да се епидемије шире путем контакта са зараженом особом. Веровали су да се болест шири кроз ваздух у виду гаса или испарења, званог грчким термином мијазма (*miasma*) или латинским небулус (*nebulus*), и улази у људска тела удисањем. Сматрали су да је тај гас невидљив, али га је могуће уочити по непријатном мирису. Ако се такав мирис осети, не треба га удисати. Позната је анегдота коју препричава Цицерон, да се сицилијански намесник Вер покушавао заштити од непријатног задаха у градовима Сицилије путујући у носилци посутој латицама ружа и огрнут венцима цвећа, дишући кроз јастуче пуњено такође ружиним латицама.⁹ Оваква наизглед психотична реакција на непријатне мирисе постаје разумљивија у светлу страха од болести. Сматрало се да мијазма представља загађење ваздуха које потиче од труљења смећа, фекалних материја, лешева животиња исл. Она се може елиминисати јавном хигијеном и избором адекватног места за настањивање. Тако, Витрувије саветује да се градови не оснивају у близини мочвара, јер из њих допиру отровна испарења која улазе у тела грађана, чинећи место *кужним (locus pestilens)*.¹⁰

тересовање стручњака за „еколошке“ норме римског права није престало, тако: А. Scobie: *Slums, Sanitation and Mortality in the Roman World*, *Clio* 68/1986., стр. 399-433.; P. Fedeli: *La natura violata. Ecologia e mondo romano*, Palermo 1990.; А. Di Porto: *La tutela della "salubritas" fra editto e giurisprudenza. Il ruolo di Labeone, I: Acque*, *BIDR* 91/1988., стр. 495-570.; Idem: *La tutela della "salubritas" fra editto e giurisprudenza. Il ruolo di Labeone, II Cloace e salubrità dell'aria*, *BIDR* 92-93/1989-1990., стр. 271-309.; Idem: *La tutela della "salubritas" fra editto e giurisprudenza. I Il ruolo di Labeone*, Milano 1990.; R. Fischer: *Umweltschützende Bestimmungen im römischen Recht*, Aachen 1996.; А. Wacke: *Umweltschutz im römischen Recht?*, *Orbis iuris romani* 7/2001., стр. 101. и даље; E. Ruiz-Fernandez: *Notas sobre salubridad e higiene en la antigüedad romana*, *Seminarios Complutenses de derecho romano* 14/2002., стр. 133. и даље; J. L. Zamora Manzano: *Precedentes romanos sobre el Derecho Ambiental. La contaminación de aguas, canalización de las aguas fecales y la tala ilícita forestal*, Madrid 2003.; Fiorentini: *op. cit.*, стр. 353-400.; M. N. López Gálvez: *Actividades perjudiciales para salubridad del aire de los espacios públicos en el derecho romano*, *INDEX* 34/2006., 401-426.

⁸ Fiorentini: *op. cit.*, стр. 355, 382.

⁹ Cicero, *Verrianae* 2.5.27 ...*lectica octaforo ferebatur, in qua pulvinus erat perlucidus Melitensis rosa fartus; ipse autem coronam habebat unam in capite, alteram in collo, reticulumque ad naris sibi admovebat tenuissimo lino, minutis maculis, plenum rosae.*

¹⁰ Vitruvius, *De Architectura*, 1.4.1 *Cum enim aurae matutinae cum sole oriente ad oppidum pervenient et his ortae nebulae adiungentur spiritusque bestiarum palustrium venenatos cum neula mixtos in habitatorum corpora flatu spargent, efficiunt locum pestilentem.* Треба напоменути да близина мочвара заиста може да повећа ризик од неких болести, посебно од маларије, али не на такав начин.

Очигледно, правници су прихватили ову теорију, што се види и из овог Улпијановог текста, у коме он коментарише правника Нерву:

D.43.8.2.29 УЛПИЈАН, из шездесет осме књиге о едикту *Затим каже, ако би због смрада земљишта месито постојало нездравље...*¹¹

Посебна правна заштита канализације само је један од аспеката напора правника да спрече загађење ваздуха у градовима. Оно се огледало и у неким другим средствима, попут забране бацања смећа на јавну површину и забране индустрија које су производиле пуно дима у граду.¹² Правни основ је нађен у заштити јавног интереса, штитећи чистоћу (*salubritas*) ваздуха (*aer, caelum*) као ствари заједичке свим људима, коју сви непосредно користе.¹³ Уз напоре правника и урбаниста непријатан задах је, бар што се тиче града Рима, у класичном периоду био елиминисан. Фронтин помиње загађени ваздух (*infamis aer et remotus*) као нешто што је у Риму постојало у давна времена (*apud veteres*).¹⁴

Непријатни мирис ваздуха у древном Риму углавном није потицало од отровних хемикалија или тешких метала, него од гасова који су потицали од распадања органских материја. Иако непријатни, они нису могли да озбиљније наштете здрављу. Ипак, ова погрешна теорија утицала је да се општи хигијенски услови побољшају. У настојању да елиминишу кухњни ваздух (*caelum pestilens*) Римљани су створили одличан канализациони систем и, уопште, посвећивали велику пажњу јавној хигијени. То је на посредан начин допринело побољшању јавног здравља, које је у Риму било на вишем нивоу него у већини преиндустријских друштава.

3. Појам канализације

Улпијан дефинише појам канализације (*cloaca*) на следећи начин:

D.43.23.1.4 УЛПИЈАН, из седамдесет прве књиге о едикту: *Канализација, иако, је шупљина, кроз коју протиче некакав отпад.*¹⁵

Најближи род за појам канализације је шупљина (*locus cavus*). Специфична разлика у односу на друге појмове те врсте је, да је то шупљина кроз коју протичу отпадне воде (*colluvies*).

¹¹ D.43.8.2.29 ULPIANUS libro sexagensimo octavo ad edictum *Idem ait, si odore solo locus pestilentiosus fiat...*

¹² Видети више у: López Gálvez: *op. cit.*, стр. 401-426.

¹³ López Gálvez: *op. cit.*, стр. 401-402.

¹⁴ Frontinus, *De aquaeductis*, 88.3

¹⁵ D.43.23.1.4 ULPIANUS libro septuagensimo primo ad edictum *Cloaca autem est locus cavus, per quem colluvies quaedam fluat.*

Дакле, не сматра се било каква цев канализацијом, него само она кроз коју протичу отпадне воде. Канализација се разликује од других вештачких водотокова као што су иригациони канали, пловидбени канали или водоводи, па чак и од токова за одвођење сувишне али незагађене воде, попут канала за одвођење кишнице (или, савременим језиком речено, „атмосферске канализације“). И они могу да изазову штету ако се не одржавају како треба путем плављења, али само од изливања канализације прети непосредна опасност по здравље грађана. Зато они не уживају посебну правну заштиту која је резервисана за канализацију, и за њих важи другачији правни режим.¹⁶

Под изразом *cloaca* у латинском језику класичног периода се подразумева покривена канализација. И на основу употребе ове речи у правним изворима види се да се под њиме подразумева искључиво подземна цев, а не и примитивнији начин одвођења отпадних вода путем отвореног канала.¹⁷ У том смислу посебно је илустративан овај Улпијанов текст:

D.43.23.1.6 УЛПИЈАН, из седамдесет прве књиге о едикту: *Под изразом „канализација“ подразумевају се и керамичка и оловна цев.*¹⁸

Иако би етимолошким тумачењем могло да се дође до закључка да је *fistula* (изворно: флаута) мања цев а *tubus* већа, употреба ових термина у изворима показује да се под изразом *fistula* подразумева оловна цев, а под *tubus* или *tubulus* цев од теракоте.¹⁹ Дакле, материјал од ког је канализација сачињена нема значаја, али је битно да је у питању цев (*tubus*, *fistula*), односно шупљина (*locus cavus*), и то таква кроз коју протиче отпадна вода.

4. Интердикт о јавним канализацијама

Још у периоду републике муниципалним прописима било је обезбеђено овлашћење магистрата да слободно конструишу канализације, уз једи-

---

¹⁶ И они, наравно, уживају правну заштиту, али другачије врсте, видети нпр. C.11.43 *De aquaeductu*; CT.15.2 *De aquaeductu*; D.39.3 *De aquae et aquae pluvial arcendae*; D.43.20 *De aqua cotidiana et festiva*; D.43.21 *De rivis*.

¹⁷ Тако, новчићи који су упали у канализацију сматрају се неповратно изгубљеним, као да су пали у море (D.9.2.27.21). Дужност роба да силази у канализацију сматра се опасном, и услед тога могу да настану тешке повреде (D.19.1.54pr). Штета нанета на канализацији не може се лако учити (D.43.24.15.5).

¹⁸ D.43.23.1.6 ULPIANUS libro septuagensimo primo ad edictum *Cloacae appellatione et tubus et fistula continetur*.

¹⁹ Видети нпр. Plinius, *Naturalis Historia*, 5.31; 16.2; 31.6; 35.12; Varro, *De re rustica*, 1.8.; Frontinus, *De aquaeductis*, 1.25 и даље. Витрувије је саветовао употребу керамичких тубулуса уместо оловних фистула, будући да су керамичке цеви здравије, Vitruvius, *De architectura*, 8.6.10-11

но ограничење да не повређују права приватних лица, као што показују ови примери:

ЗАКОН УРСОНЕ 77: *Ако њушеве, канале или канализације неко од дуовира или едила жели да јавно најрави, њосџави, измени, изјради или сазиде унуџар ѓраница колоније Гениџиве Јулије, шџо учини без њовреде ѓриваџних лица, џо му џреба биџи доџушџено да чини.*²⁰

ЗАКОН ТАРЕНТА 9.5 *Ако њушеве, ровове, канализације, неко од кваџорвира, дуовира или едила ове мунициџије из јавних разлоџа хође да најрави, њосџави, измени, изјради или сазиде унуџар оних ѓраница у којима се мунициџија буде налазила, шџо учини без њовреде, џо му џреба биџи доџушџено да чини.*²¹

ЗАКОН ФЛАВИЈЕ ИРНИТАНЕ 83. *Ко њушеве, сџазе, реке, ровове, канализације од дуовира ове мунициџије или осџалих (маџисџраџа) хође да најрави, њосџави, измени, уколико џо учини њо основу декреџа декуриона и уџисаних (чланова ѓрадскоџ веђа), и униџар ѓраница ове мунициџије и без њовреде ѓриваџних лица, дуовирима, или осџалима, џреба да ѓриџада ѓраво и овлашџеђе да џо учине.*²²

У периоду републике јавне канализације биле су у надлежности нижих магистрата, дуовира, кватуорвира и едила. Муниципалним прописима било им је омогуђено да неометано изграђују и оправљају комуналну инфраструктуру, укључујући и канализацију. При томе, морали су да воде рачуна да не крше јавноправне прописе и да не чине штету приватним лицима. У граду Риму су канализације испочетка биле у надлежности едила, којима су били подређени специјализовани магистрати надлежни за јавну чистоћу *duumviri viis extra urbem purgandis* и *quattuorviri viis in urbe pur-*

²⁰ L. URS. 77 *SI QUIS VIAS FOSSAS CLOACAS IIVIR AEDILISVE PUBLICICE FACERE INMITTERE COMMUTARE AEDIFICARE MUNIRE INTRA EOS FINES, QUI COLONIAE IULIAE ERUNT, VOLET, QUOT EIUS SINE INIURIA PRIVATORUM FIET, IT IS FACERE LICETO.*

²¹ L. TARENT. 9.5 *SI* QUAS VIAS FOSSAS CLOACAS IIII VIR II VIR AEDILISVE EIUS MUNICIPI CAUSA* PUBLICICE FACERE INMITTERE COMMUTARE AEDIFICARE MUNIRE VOLET INTRA EOS FINIS* QUI* EIUS MUNICIPI ERUNT, QUOD EIUS SINE INIURIA FIAT, ID EI FACERE LICETO.*

²² L. FLAV. IRNIT. 83. *QUAS VIAS ITINERA FLUMINA FOSSAS CLOACAS FACERE INMITTERE COMMUTARE EIUS MUNICIPII II VIRI AMBO ALTERVE VOLET, DUM EA EX DECURIONUM CONSCRIPTORUMVE DECRETO, ET INFRA FINES EIUS MUNICIPII ET SINE INIURIA PRIVATORUM FIANT, II VIRIS, AMBOBUS ALTERIVE, IT FACERE IUS POTESTASQUE ESTO.*

gandis. Први су се бавили чишћењем путева ван града, а други чишћењем градских улица. И једни и други били су чланови колегије *vigintisexviri*.²³

Ове магистратуре су почетком принципата изгубиле значај, бар што се тиче самог града Рима, након што је Октавијан Август пренео већину њихових надлежности на новоустановљену функцију надзорника путева (*curator viarum*). У његову надлежност је стављена и брига о јавним канализацијама, као и спречавање штете на јавној инфраструктури и давање одобрења за било какве радове на њој. Ова функција је испочетка била јединствена, а од императора Клаудија је именовано више куратора којима је повераван надзор над појединим путевима. Трајан је пренео бригу о канализацијама на надзорнике корита Тибра (*curatores alvei tiberi*), који су се од тада називали надзорницима корита и обала Тибра и канализација Града (*curatores alvei et riparum Tiberis et cloacarum Urbis*). Ова функција по рангу се налазила између надзорника јавних споменика и надзорника водовода. Почетком четвртог века потчињена је префекту града (*Praefectus Urbi*). Пре 326. године њен назив је промењен у конзулар корита Тибра и канализација (*consularis alvei Tiberis et cloacarum*). *Notitia Dignitatum* почетком петог века спомињу је под именом *Comes riparum et alvei Tiberis et cloacarum*.²⁴

Поред заштите коју су јој пружали магистрати, у класичном праву јавна канализација ужива заштиту и путем посебног преторског интердикта. Након што је описао прохибиторни интердикт о приватним канализацијама, Улпијан каже:

D.43.23.1.3 УЛПИЈАН, из седамдесет прве књиге о едикту: *Овај, међу-штим, инјтердиктј и примењује се на иривајине канализације; јавне наиме канализације заслужују јавну бригу*.²⁵

Речи преторског едикта Улпијан наводи на следећи начин:

D.43.23.1 УЛПИЈАН, из седамдесет прве књиге о едикту: *§15 Зајштим иррејтор каже: „Оно шјшо си учинио на јавној канализацији или убацио у њу, шјшо чини да њено коришћење буде лошије, мораш да врајшши (у ире-*

---

²³ Ове магистратуре су биле ниско рангиране и на њих су углавном бирани људи на почетку политичке каријера. Позната је анегдота да се будући император Веспасијан није сјајно показао као едил задужен за градску чистоћу, и да је император Калигула, када је видео у каквом су стању градске улице, наредио војницима да Веспасијану за казну истресу на главу неколико канти смећа, Suetonius, Vespasianus 5.

²⁴ López Gálvez: *op. cit.*, стр. 411.

²⁵ D.43.23.1.3 ULPIANUS libro septuagensimo primo ad edictum *Hoc autem interdictum propositum est de cloacis privatis: publicae enim cloacae publicam curam merentur.*

ђашње стање). Такође забрањујем да нешто буде учињено или убачено.” § 16 Овај интердикт односи се на јавне канализације, да нешто не убациш у канализацију или не учиниш, што би погоршало њено коришћење.²⁶

Неки аутори сматрају да је у овом тексту реч о једном интердикту, реституторном, док се успомена на прохибиторни интердикт, који је имао сличну формулу као интердикт о приватној канализацији, изгубила.²⁷ У прилог томе би ишло то што Улпијан говори о интердикту у једнини (*hoc interdictum*).

Други сматрају да је реч о два интердикта, једном реституторном и једном прохибиторном, с тим што је на основу речи фрагмента јасно да се већи значај придаје реституторном интердикту.²⁸ У прилог томе говори то што претор, након што је изложио обавезу да лице које нешто учини на јавној канализацији или нешто убаци у њу мора да све врати у пређашње стање, каже да, такође, забрањује да нешто такво буде учињено.

Друго тимачење изгледа исправније. Наиме, извесно је да је јавној канализацији била обезбеђена и реституторна и прохибиторна заштита. То што Улпијан говори о једном а не о два интердикта само је последица чињенице да римски правници нису робовали доктринарним шемама. За њих вероватно није било немогуће да један интердикт има и реституторно и прохибиторно дејство, а да истовремено буде сматран за јединствено процесно средство. Ово тим пре што је прохибиторно дејство остало у сенци реституторног. У Едикту је оно само узгред поменуто, па није чудно што се Улпијан на њега не осврће.

Оно што је несумњиво јесте да је овим интердиктом обезбеђена додатна заштита јавне канализације од стране грађана, поред заштите коју су јој пружали магистрати.²⁹

5. Интердикт о чишћењу и оправци приватне канализације

На почетку поглавља Дигеста *О канализацијама (De cloacis - D.43.23)* Улпијан наводи речи преторског едикта којима је прописана интердиктна заштита за лица која желе да оправе или очисте канализацију која води кроз туђу зграду:

²⁶ D.43.23.1 ULPIANUS libro septuagensimo primo ad edictum §15 *Deinde ait praetor: 'Quod in cloaca publica factum sive ea immissum habes, quo usus eius deterior sit fiat, restituas. item ne quid fiat immittaturve, interdicam'.* §16 *Hoc interdictum ad publicas cloacas pertinet, ne quid ad cloacam immittas neve facias, quo usus deterior sit neve fiat.*

²⁷ Di Porto: (1989-1990), стр. 276-278.

²⁸ López Gálvez: *op. cit.*, стр. 415.

²⁹ López Gálvez: *ibid.*

D.43.23.1pr УЛПИЈАН, из седамдесет прве књиге о едикту: *Претор каже: „Забрањујем да силом сиречиси да (неко) ону канализацију која из његових зграда води на њвоје, око које се води сир, очисти или оправи. Наредићу да пружи гаранцију за штењу која још није учињена (cautio damni infecti), за оно што би настало услед грешака у његовом раду.*“³⁰

Не знамо када је тачно уведен овај интердикт, али то је свакако морало бити пре средине првог века пре нове ере, јер из тог периода потиче прва литерарна референца у којој се ови интердикти помињу (Cicero, Pro Caecina 36). И први познати коментатори овог едикта међу римским правницима, Офилије и Требације (D.43.23.2), живели су у то време. Како ћемо касније видети, њиховим интерпретацијама је примена овог интердикта већ била проширена, што указује да је он вероватно већ дуже време био предмет правничке елаборације, што би могло да значи да је креиран од стране претора и знатно раније.

Улпијан каже да су се у овој рубрици преторовог едикта налазила два интердикта, један прохибиторни, други реституторни, и да ће најпре разматрати прохибиторни:

D.43.23.1.1 УЛПИЈАН, из седамдесет прве књиге о едикту: *Под овим поглављем претор је сместио два интердикта, један прохибиторни, други реституторни; и најпре (размајтрамо) прохибиторни.*³¹

Јасно је да је прохибиторни интердикт онај који је наведен на почетку поглавља. Међутим, није извесно на шта се односи поменути реституторни интердикт. Вероватно је Улпијан мислио на реституторни интердикт о заштити јавне канализације који смо горе обрадили (D.43.23.1.15-16), мада неки романисти мисле да је постојао и један реституторни интердикт за заштиту приватне канализације.³²

---

³⁰ D.43.23.1pr. ULPIANUS libro septuagensimo primo ad edictum Praetor ait: 'Quo minus illi cloacam quae ex aedibus eius in tuas pertinet, qua de agitur, purgare reficere liceat, vim fieri veto. damni infecti, quod operis vitio factum sit, caveri iubebo'.

³¹ D.43.23.1.1 ULPIANUS libro septuagensimo primo ad edictum Sub hoc titulo duo interdicta praetor subiecit, unum prohibitorium, alterum restitutorium: et primum prohibitorium.

³² Тако, Ди Порто допушта могућност да је постојао и један реституторни интердикт са формулом сличном интердикту о јавној канализацији (D.43.23.1.15). Поред тога што Улпијан помиње постојање реституторног интердикта у тексту D.43.23.1.1, још у два текста у поглављу *De cloacis* помиње се постојање два интердикта за заштиту канализације (D.43.23.1.1; 1.2; 1.5), А. Ди Порто: *op. cit.*, стр. 276-278. Тако и А. Biscardi: *Interdicta de cloacis*, Novissimo Digesto Italiano 8, Torino 1962, стр. 798-799. Ипак, ни на једном месту се не помиње да су постојала два интердикта о приватним канализацијама, него се само говори о томе да су два интердикта о канализацијама била предвиђена у преторском едикту. Изве-

Прохибиторни интердикт подиже лице које је сусед спречио да очисти или оправи канализацију:

D.43.23.1.5 УЛПИЈАН, из седамдесет прве књиге о едикту: *Овај инт̄ердикт̄, који је први поменути, је прохибиторни, јер забрањује суседу да силом сиречи да канализација буде очишћена и оправљена.*³³

Интердикт може да уложи свако ко жели да оправи или очисти канализацију, па чак и лице које је дошло у посед зграде путем силе, потајно или преваром:

D.43.23.1.7 УЛПИЈАН, из седамдесет прве књиге о едикту: *Будући, међутиим, да се сматра да се оправљање и чишћење канализација тииче јавне користи, због тога је утврђено да у инт̄ердикт̄ не треба да се додаје „ако није коришћено од сиране другога тутием силе, потајно или преваром“, иако да, и ако неко користи на такав начин, ипак му се не забрањује ако жели да оправи или очисти канализацију.*³⁴

Дакле, дата је предност јавном интересу над приватним, јер се чак и да је ствар стечена *vi clam precario* не може применити против интердикта *exceptio vitiosae possessionis*.³⁵ Лице које подиже интердикт не мора да доказује да има стварно право на згради са које води канализација, па чак ни да има савесну и правно ваљану државину. Једино што треба да докаже је чињеница да га сусед спречава у радовима на одржавању канализације.

Римско право познавало је службеност провођења канализације. Тако, Улпијан јасно каже:

D.8.1.7 УЛПИЈАН, из тринаесте књиге о Јулијевом и Папијевом закону: *Право провођења канализације је службеност.*³⁶

сно је да је под другим, реституторним интердиктом Улпијан подразумевао интердикт о јавној канализацији, који је наведен мало даље у тексту поглавља. Зато неки аутори заузимају опрезнији став, тако S. Solazzi: *Tutela e il possesso delle servitù prediali*, Napoli 1949., стр. 79 и даље. У сваком случају, и ако је постојао реституторни интердикт о приватној канализацији, о његовој садржини немамо података.

³³ D.43.23.1.5 ULPIANUS libro septuagensimo primo ad edictum *Hoc interdictum, quod primum proponitur, prohibitorium est, quo prohibetur vicinus vim facere, quo minus cloaca purgetur et reficiatur.*

³⁴ D.43.23.1.7 ULPIANUS libro septuagensimo primo ad edictum *Quia autem cloacarum reffectio et purgatio ad publicam utilitatem spectare videtur, idcirco placuit non esse in interdicto addendum 'quod non vi non clam non precario ab illo usus', ut, etiamsi quis talem usum habuerit, tamen non prohibeatur volens cloacam reficere vel purgare.*

³⁵ Fiorentini: *op. cit.*, 381; Zamora Manzano: *op. cit.*, 61 и даље.

³⁶ D.8.1.7 ULPIANUS libro tertio decimo ad legem Iuliam et Papiam *Ius cloacae mittendae servitus est.*

Ова службеност може бити класификована и као сеоска и као градска, у зависности од тога да ли се установљава на земљишту или на зградама:

D.8.3.2pr. НЕРАЦИЈЕ, из четврте књиге правила: *Службености сеоских имања су моћи поћи више (зграду) и прејречии полаз суседу, или моћи имаји канализацију кроз суседову кућу или полаз, или моћи имаји над-сирешницу.*³⁷

EG.2.1.3 *Бесћелесне (сћвари) истио иако су (сћварна) права на градским или сеоским земљиштима Права на градским земљиштима су одвођења кишнице, погледа, канализације, право вишеј подизања (зграде) или нејодизања (од сћране суседа), и свећлосћи, да неко гради иако, да суседу не заклања свећлосћи. Права насеоским земљиштима, међушим, су јуји, или полаз, или право појона сћоке или живојиња, или повођења воде, и водовод; која су иакође бесћелесне (сћвари). Ова права, како на сеоским иако и на градским земљиштима, зову се службености.*³⁸

Међутим, интердикт о канализацији не само да нема везе са постојањем службености, које се захтева код примене неких интердиката, него се не помиње ни да је потребно да је канализација коришћена најмање годину дана, као што је случај код неких сличних процесних средстава, нпр. интердикта *de rivis*.³⁹

Интердикт *de cloacis* се подиже против суседа који спречава оправку или чишћење канализације која пролази кроз његову зграду. Под суседом (*vicinus*) у смислу речи едикта подразумева се свако лице кроз чију зграду пролази канализација, како први сусед, тако и остали, колико год се канализација протезала. Није изричито речено да то лице мора бити власник зграде, из чега се може закључити да се интердиктна заштита може употребити против било кога ко омета радове:

D.43.23.1 УЛПИЈАН, из седамдесет прве књиге о едикту: §10 *Шћо прејор каже „води“ (pertinet) значи ићо, да из њеових грађевина води на*

---

³⁷ D.8.3.2pr. NERATIUS libro quarto regularum *Rusticorum praediorum servitutes sunt licere altius tollere et officere praetorio vicini, vel cloacam habere licere per vicini domum vel praetorium, vel protectum habere licere.*

³⁸ EG.2.1.3 *Incorporalia etiam sunt iura praediorum urbanorum vel rusticorum. Praediorum urbanorum iura sunt stillicidia, fenestrae, cloacae, altius erigendae domus aut non erigendae, et luminum, ut ita quis fabricet, ut vicinae domui lumen non tollat. Praediorum vero rusticorum iura sunt via, vel iter, per quod pecus aut animalia debeant ambulare vel ad aquam duci, et aquaeductus; quae similiter incorporalia sunt. Haec iura, tam rusticorum quam urbanorum praediorum, servitutes appellantur.*

³⁹ Di Porto: *op. cit.*, стр. 280-281.

ивоје, ио јесї „усмерава се, ироијеже се, долази“. §11 И овај интердикт се односи на најближеї суседа иолико колико и на остале, кроз чије зграде ироииче канализација.⁴⁰

Под изразом *зграде (aedes)* Улпијан подразумева било коју грађевину (*hic accipere debes pro omni aedificio*). По ширем Лабевом тумачењу, интердикт се може подићи увек када канализација са једне некретнине води на суседну, без обзира да ли се ради о згради или некој другој некретнини, на пример њиви:

D.43.23.1.8 УЛПИЈАН, из седамдесет прве књиге о едикту: *Зайим ире-иор каже: „која из њеџових зграда води на ивоје“. Као „зграде“ иреба да ирихваиши сваку грађевину, ио јесї са њеџове грађевине на ивоју грађевину. Ово је Лабео шире ишумачио да овом интердикту има месиа и ако иосиоји (иразан) иросиор са било које сиране зграде и ако је рецимо, каже, канализација са градске грађевине сироведена на оближњу њиву.⁴¹*

Интердиктом се захтева да се сусед уздржи од примене силе и да не прекида радове на чишћењу или оправци канализације која пролази кроз његову некретнину. Заштита постигнута на овај начин била је веома ефикасна. Као и код других интердиката, странка која га користи не мора да доказује да има стварно право на добру са кога канализација води, нити да има по неком другом основу право да га користи, као ни да има право да оправља канализацију, већ само треба да докаже чињеницу узнемиравања. Претор, не улазећи у предметну ствар, налаже другој страни да поступи по

⁴⁰ D.43.23.1 ULPIANUS libro septuagensimo primo ad edictum §10 *Quod ait praetor 'pertinet' hoc significat, quod ex aedibus eius in tuas pertinet, hoc est 'derigitur, extenditur, pervenit'. §11 Et tam ad proximum vicinum hoc interdictum pertinet quam adversus ulteriores, per quorum aedes cloaca currit.*

⁴¹ D.43.23.1.8 ULPIANUS libro septuagensimo primo ad edictum *Deinde ait praetor 'quae ex aedibus eius in tuas pertinet'. aedes hic accipere debes pro omni aedificio, hoc est ex aedificio eius in tuum aedificium. hoc amplius Labeo putabat hoc interdicto locum esse et si area ab utralibet parte aedium sit et si forte, inquit, cloaca ducta sit ex urbano aedificio in proximum agrum.* Ди Порто сматра да је у овом конкретном примеру канализација конструисана тако да отпадним водама ђубри њиву. Ово је битно из разлога што, према истом аутору, указује на још један могући разлог посебне правне заштите канализације, поред заштите здравља и безбедности грађана: постојање интереса за скупљањем фекалија ради ђубрења, Di Porto, *op. cit.*, 290-291. Ово није немогуће, али треба напоменути да се из самог текста не може закључити да се канализација излива на њиву; пре ће бити да се ради о провођењу канализације преко њиве. Такође, археолошки остаци римских канализација тешко да би потврдили да су оне конструисане са намером да спроведу отпадне воде на обрадиво земљиште. Уосталом, септичка јама би боље послужила сврси скупљања органског ђубрива, и оно сигурно није било толико вредно да би условило конструкцију канализационог система и посебни режим његове правне заштите.

интердикту, тј. да се уздржи од примене силе. Тек ако друга страна оспори интердикт долази до спора. То се, као што је у романистици добро познато, дешава ретко због предвиђених казни за странку која изгуби спор. Због тога странка не би улагала интердикт, односно не би му се противила, ако не би била сигурна да ће добити спор. И ако би до спора по интердикту дошло, то не би прекинуло радове на одржавању канализације, већ би претор само наложио лицу које обавља радове да пружи гаранцију да сусед неће претрпети штету услед радова. Очигледна сврха интердиктне заштите је да се у јавном интересу спречи прекид радова на одржавању канализације услед којег би могло доћи до њеног изливања.

6. Проширење примене интердикта из разлога корисности на ситуацију грађења нове приватне канализације

Иако се преторски интердикт првобитно односио искључиво на чишћење и оправку већ постојеће канализације, класични правници су ширим тумачењем речи преторовог едикта његову примену из разлога корисности проширили и на градњу нове канализације:

D.43.23.1.9 УЛПИЈАН, из седамдесет прве књиге о едикту: *За̄т̄им Лабео ис̄т̄ио̄ ӣако оно̄а, који хо̄ће да̄ њовеже̄ ӣрива̄ӣну канализацију са̄ јавном, брани, да̄ му не би било учињено насиље. Али и ако неко хо̄ће да̄ начинӣ ӣакову канализацију, која би имала излаз у јавну канализацију, Пом̄ионије ӣише да̄ не ӣреба да̄ буде с̄иречен.*⁴²

D.43.23.2 ВЕНУЛЕЈ, из преве књиге интердиката *Иако се овај ин̄тердикт̄ӣ односи на канализацију коју ӣреба о̄иравит̄и, а не и на нову која ӣреба да̄ буде на̄прављена, ӣако Лабео једнако каже да̄ ӣреба да̄ њос̄т̄ио̄ји ин̄тердикт̄ӣ, да се ономе који ӣрави канализацију не наноси насиље, јер је корис̄т̄ӣ (ово̄ј њосла) ис̄т̄а, ӣре̄шор је на име ӣако издао ин̄тердикт̄ӣ, да се не чини насиље, којим би се с̄иречило да се канализација на̄рави на јавном (мес̄т̄у); ӣо мисле и Офилије и Требације. Каже да̄ ис̄т̄ио̄ ӣреба да̄ буде одлучено, да за чишћење или о̄правку једном на̄прављене канализације није њо̄ӣребна дозвола ӣӯӣем нало̄а (ма̄ис̄т̄ра̄ӣа), али за ӣрављење нове ӣо наравно ӣреба да̄ буде одобрено, од с̄иране оно̄ј (ма̄ис̄т̄ра̄ӣа) коме ӣрӣада брӣа о јавним ӣӯӣевима.*⁴³

---

⁴² D.43.23.1.9 ULPIANUS libro septuagensimo primo ad edictum *Idem Labeo etiam eum, qui privatam cloacam in publicam immittere velit, tuendum, ne ei vis fiat. sed et si quis velit talem cloacam facere, ut exitum habeat in publicam cloacam, non esse eum impediendum Pomponius scribit.*

⁴³ D.43.23.2 VENULEIUS libro primo interdictorum *Quamquam de reficienda cloaca, non etiam de nova facienda hoc interdicto comprehendatur, tamen aequae interdicendum Labeo ait, ne*

Ово проширење примене интердикта морало се догодити доста рано, јер је се међу правницима који су га заступали помињу преткласичари Офилије и Требације, као и правник из раног класичног периода Лабео. Са њима се, како изгледа, слажу и Венулеј и Улпијан, као и Помпоније, који је отишао и корак даље сматрајући да ником не треба да буде забрањено да се прикључи на јавну канализацију. Ипак, за разлику од оправке канализације, за коју није потребна дозвола органа власти, да би се направила нова канализација неопходан је, по мишљењу Лабеа, налог (*interdictum*) магистрата који се брине о јавним путевима у чијој је надлежности, како је већ речено, била и брига о канализацијама.

Није сасвим јасно да ли се такво одобрење може дати и за градњу на приватном, или само јавном земљишту? Такође, ако се може градити канализација на приватном земљишту, да ли ће претор аутоматски одбити интердикт лица које нема дозволу магистрата, или би сусед морао да се упусти у интердиктни спор да би доказао ову чињеницу? Аналогично са интердиктом за одржавање канализације који је могло уложити чак и лице које би силом или преварно дошло у посед добра са којег води канализација говори у прилог другог решења, мада при садашњем стању извора коначно решење овог питања није могуће.

7. Неприменљивост интердикта *uti possidetis* и *operis novi nuntiatio*

Интердикт *uti possidetis* штити држаоца непокретне ствари. Њиме се лицу које врши узнемиравање налаже да се уздржи од примене силе. Претор каже да се овај интердикт не примењује на канализације:

D.43.17.1pr УЛПИЈАН, из шездесет девете књиге о едикту *Претор каже*: „Забрањујем да се силом учини, да оне зграде, око којих се води спор, више не њоседујете, изузев ако сите их ситекли силом, њошјано или ѡрева-ром. За канализације нећу дајти овај инттердикт. Нијти на више, нећо шито ова ситвар вреди; дојушитам да се ѡодиће у ѡоку ѡодину дана, од моменѡа када је имао овлашћење да ѡа уѡѡреби.“⁴⁴

facienti cloacam vis fiat, quia eadem utilitas sit: praetorem enim sic interdixisse, ne vis fieret, quo minus cloacam in publico facere liceret: idque Ofilio et Trebatio placuisse. ipse dicendum ait, ut ne factam cloacam purgare et restituere permittendum sit per interdictum, novam vero facere is demum concedere debeat, cui viarum publicarum cura sit.

⁴⁴ D.43.17.1pr ULPIANUS libro sexagesimo nono ad edictum *Ait praetor: 'Uti eas aedes, quibus de agitur, nec vi nec clam nec precario alter ab altero possidetis, quo minus ita possideatis, vim fieri veto. de cloacis hoc interdictum non dabo. neque pluris, quam quanti res erit: intra annum, quo primum experiundi potestas fuerit, agere permittam'.*

По мишљењу формулисаном од стране Савињија, то значи да се ово процесно средство не може користити за заштиту лица које има службеност канализације, јер оно има на располагању интердикт о канализацијама те му додатна заштита није потребна.⁴⁵

Солаци даје другачије тумачење, сматрајући да то значи да се интердикт *uti possidetis* не може користити против лица које оправља или чисти канализацију.⁴⁶

Ди Порто прихвата и једно и друго мишљење и сматра да је претор генерично забранио употребу овог интердикта у материји канализације уопште.⁴⁷

Савињијево тумачење је мало вероватно, јер тешко да би претор допустио примену интердикта *uti possidetis* против лица које има службеност канализације. Ово тим пре што се лицу које нема службеност нити правоваљану државину, и које је дошло у посед ствари силом, преваром или злоупотребом поверења, не забрањује да оправља канализацију. Друга два тумачења изгледају извеснија.

Против лица које оправља или чисти канализацију није применљиво ни процесно средство *operis novi nuntiatio*. Оно се састоји у забрани да неко настави са градњом којом се крше правни прописи. Она се може поднети како против онога ко крши нечије приватно право, тако и против онога ко угрожава јавни интерес. У случају да неко поднесе пријаву нове градње, онај који изводи радове мора да престане са њима док се не утврди да ли има право да их настави.⁴⁸

У случају да неко упуту пријаву лицу које изводи радове на оправци или чишћењу канализације, оно игноришући пријаву може да настави са радовима:

D.43.23.1.13 УЛПИЈАН, из седамдесет прве књиге о едикту: *Ако ми је неко док сам чистио или оправљао канализацију јрјавио нове радове, веома исправно је речено да јренебретавајући пријаву моју да наставим оправљати оно што сам зајочео.*⁴⁹

Разлог за такво решење лежи у јавном интересу. Док би се чекало да се утврди да ли предузимач има право да настави радове или не, закашње-

---

⁴⁵ C. F. Savigny: *Das Recht des Besitzes*, Wien 1865., 496. ss.

⁴⁶ Solazzi: *op., cit.*, 86.

⁴⁷ Di Porto, *op. cit.*, 282-287.

⁴⁸ Видети: D.39.1 *De operis novi nuntiatione*.

⁴⁹ D.43.23.1.13 ULPIANUS libro septuagensimo primo ad edictum *Si quis purganti mihi cloacam vel reficienti opus novum nuntiaverit, rectissime dicitur contempta nuntiatione me posse reficere id quod institueram*.

ње са радовима на канализацији могло би да угрози јавну безбедност и здравље грађана. Између јавног интереса, да се обезбеди јавна чистоћа, и приватног, да се не спречи повреда граница суседног имања, даје се предност јавном интересу.⁵⁰

D.39.1.5.11 Улпијан, из педесет друге књиге о едикту *Ако неко хоће да оправи или очисти канале или канализације, с њавом се забрањује пријава нових радова (operis novi nuntiatio), јер је у њинтересу јавног здравља и безбедности да се канализације и канали чисте.*⁵¹

У сачуваним фрагментима говори се искључиво о оправци или чишћењу канализације. Није познато да ли се *operis novi nuntiatio* примењује у случају градње нове канализације.

Иначе, правило о неприменљивости *operis novi nuntiatio* у ситуацији када би због закашњења са радовима могла наступити опасност проширено је са чишћења и оправке канализације на све ситуације те врсте, тј. и на радове који немају везе са канализацијом, али услед чијег би одлагања могла наступити опасност (D.39.1.5.12).

Лице које оправља канализацију не сме бити спречено чак ни ако то чини бесправно, под условом да оправку врши да би спречило опасност од изливања канализације. Наиме, ако лице које обавља радове на канализацији пренебрегне *operis novi nuntiatio* и настави са радовима, и лице које је уложило пријаву га тужи, судија по службеној дужности мора да одбије тужбу ако утврди да би услед обуставе радова могла да настане опасност, чак и ако су други услови за подношење пријаве испуњени, чиме ће индиректно легализовати рад.⁵²

D.39.1.5.13 Улпијан, из педесет друге књиге о едикту *Скога ако је неко, у случају да би услед закашњења са овим радом мога да настане опасност, пријавио нови рад или на канализацији или обали која је требала да се оправи нешто учинио, рећићемо да пред судијом треба испражити, да ли треба одбити пријаву; јер уколико се утврди да би на тој канализацији или каналу закашњење изазвало опасност, треба рећи да не треба да буде уважено, да не би та пријава била узрок штеће.*⁵³

⁵⁰ Fiorentini: *op. cit.*, стр. 378.; Zamora Manzano: *op. cit.*, стр. 54-58

⁵¹ D.39.1.5.11 ULPIANUS libro quinquagensimo secundo ad edictum *Si quis rivos vel cloacas velit reficere vel purgare, operis novi nuntiatio merito prohibetur, cum publicae salutis et securitatis intersit et cloacas et rivos purgari.*

⁵² Fiorentini: *op. cit.*, стр. 378.

⁵³ D.39.1.5.13 ULPIANUS libro quinquagensimo secundo ad edictum *Proinde si quis, cum opus hoc mora periculum allaturum esset, nuntiaverit opus novum vel si in cloacis vel ripa refici-*

8. Забрана наношења штете трећим лицима и *cautio damni infecti*

Иако је римска правна наука широм интерпретацијом речи преторовог едикта постигла да лице које оправља или гради канализацију не може бити спречено силом, а ако то чини у стању нужде ни правним средствима, то не значи да римско право у овом случају не води рачуна о интересима трећих лица. Како смо видели, још је муниципалним прописима у периоду републике било забрањено да магистрати приликом изградње или оправке јавне канализације наносе штету приватним лицима. И у преторском едикту се каже да на захтев лица кроз чију некретнину пролази канализација претор може наложити ономе који обавља радове на њој да пружи гаранцију за штету која би могла настати услед лоше изведених радова (*damni infecti, quod operis vitio factum sit, caveri iubebo* - D.43.23.1pr). У вези с тим, Улпијан каже:

D.43.23.1.14 УЛПИЈАН, из седамдесет прве књиге о едикту: *Али (упреџор) обезбеђује и гаранцију да неће бити учињена штета (cautio damni infecti), ако је нешто учињено због лоше изведених радова; јер као што је требало доустићи да се канализације оправљају и чисте, иако треба рећи, да другима не треба наносити штету на зградама.*⁵⁴

Оваква гаранција се даје увек када има основа да се сумња да би услед радова на канализацији могла да наступи штета. Изгледа да правници нису увек били сагласни када је неопходно да буде дата гаранција. Тако, ван сумње је да лице које оправља канализацију која пролази кроз суседну зграду има право да уђе у зграду. Међутим, потреба да се развали под ради оправке изазвала је различите реакције правника:

D.43.23.1.12 УЛПИЈАН, из седамдесет прве књиге о едикту: *Зато Фабије Мела ишће да се даје ишј инџердикџ, да се уђе у суседову зграду и раскоја њод ради чистићења канализације. Међуџим Помџоније каже да би у џом случају требала да се учини сџиџулација да неће бити учињена штета (damni infecti stipulatio). Али ова сџиџулација се не чини, ако је сџреман да оџрави оно, што је раскојао због џоџребе да оџрави канализацију.*⁵⁵

---

endis aliquid fieret, dicemus apud iudicem quaeri debere, an talia opera fuerint, ut contemni nuntiatio deberet: nam si apparuerit vel in cloaca rivo eove, cuius mora periculum allatura esset, dicendum est non esse verendum, ne haec nuntiatio noceret.

⁵⁴ D.43.23.1.14 ULPIANUS libro septuagensimo primo ad edictum *Sed et damni infecti cautionem pollicetur, si quid operis vitio factum est: nam sicuti reficere cloacas et purgare permittendum fuit, ita dicendum, ne damnum aedibus alienis detur.*

⁵⁵ D.43.23.1.12 ULPIANUS libro septuagensimo primo ad edictum *Unde Fabius Mela scribit competere hoc interdictum, ut in vicini aedes veniat et rescindat pavimenta purgandae cloacae*

Док Фабије Мела једноставно констатује да се против сопственика који се противи да се развали под његове грађевине ради оправке може употребити интердикт, не помињући питање штете, Помпоније сматра да би у том случају морао да обезбеди гаранцију за евентуалну штету. Улпијан, међутим, сматра да је довољно и просто обећање да ће под бити враћен у пређашње стање.⁵⁶

Треба напоменути и да лице које гради канализацију мора да води рачуна и о томе да услед њене неправилне конструкције не настане штета на стварима било у јавној било у приватној својини:

D.43.8.2.26 УЛПИЈАН, из шездесет осме књиге о едикту *Ако неко сироведе канализацију на јавни љуи и заио љуи љосиане мање уиоиребљив збои канализације, Лабео каже да је одворан; јасно је наиме да је он сировео.*⁵⁷

9. Cloacarium – такса на канализацију

Иако је римско право пружало посебну правну заштиту канализацији када се радило о њеном одржавању или грађењу, овај принцип није примењен на плану фискалног права. Извори помињу таксу на канализацију (*cloacarium*). У питању је јавни намет који плаћа оно лице које сноси и друге јавне терете везане за земљу:

D.30.39.5 УЛПИЈАН, из двадесет прве књиге о Сабину *Наследник је обавезан да за леирано земљишије исилаии земљишину накнаду, или љорез, или љаксу за сунчани саи или канализацију, или воду.*⁵⁸

D.7.1.27.3 УЛПИЈАН, из осме књиге о Сабину *Ако се нешио дујује на име љаксе на канализацију или љо основу накнаде за водовод, који љролази кроз њиву, љо љада на љерей љлодоуживаоца; али и ако нешио љреба да се љлаии за одржавање љуиа, смаирам да и љо љреба да љоднесе љлодоуживалац; дакле и ако је нешио збои љроласка војске конфисковано од љлодова; али и ако је нешио (одузет) од сииране мунициијијума, јер је уобичајено да држаоци одређени део љлодова љредају мунициијијуму љо нижим*

gratia. verendum tamen esse Pomponius scribit, ne eo casu damni infecti stipulatio committatur. sed haec stipulatio non committitur, si paratus sit restaurare id, quod ex necessitate reficiendae cloacae causa resciderat.

⁵⁶ Fiorentini: *op. cit.*, 382.; Zamora Manzano: *op. cit.*, 63.

⁵⁷ D.43.8.2.26 ULPIANUS libro sexagensimo octavo ad edictum *Si quis cloacam in viam publicam immitteret exque ea re minus habilis via per cloacam fiat, teneri eum Labeo scribit: immisisset enim eum videri.*

⁵⁸ D.30.39.5 ULPIANUS libro vicesimo primo ad Sabinum *Heres cogitur legati praedii solve-re vectigal praeteritum vel tributum vel solarium vel cloacarium vel pro aquae forma.*

ценама; уобичајено је и *илаһаи* дажбине јавној блајајни, ови *иерейи* иадају на *илодоуживаоца*.⁵⁹

Није јасно да ли *cloacarium* представља накнаду за прикључак на јавну канализацију, или се плаћа и ако таквог прикључка нема. Ипак, треба истаћи да иако неплаћање ове дажбине може да има као последицу одговорност лица које је требало да је плати, оно не утиче на могућност да се користи или одржава канализација.

10. Закључак

Свесни великог значаја који канализација има за одржавање јавног здравља и безбедности грађана, Римљани су јој обезбеђивали посебну заштиту чија је сврха била да се омогући њено несметано оправљање, чишћење и изградња.

Они под канализацијом подразумевају сваку шупљину кроз коју протиче отпадна вода. Вештачки водотокови кроз које протиче незагађена вода, попут канала за одвођење кишнице, не сматрају се канализацијом и режим њихове правне заштите је другачији.

У преторском едикту предвиђена су два интердикта, један прохибиторни, којим се штити приватна канализација, и један реституторни, којим се штити јавна канализација, који је вероватно имао и прохибиторно дејство. Могуће је да је постојао и реституторни интердикт о приватној канализацији.

Интердиктом о јавној канализацији налаже се ономе ко запуши или оштети јавну канализацију да ствари врати у пређашње стање.

Интердиктом о приватној канализацији се забрањује било коме да силом омета лице које жели да оправи канализацију која са његове зграде води кроз суседне грађевине. Интерпретацијама правника примена овог интердикта је проширена на све некретнине, као и на ситуацију грађења нове канализације. Лице које употребљава овај интердикт не мора да доказује да има службеност канализације, као ни да је стекло државину ствари на правно ваљан начин.

Поред тога, преторским едиктом је предвиђено да се против лица које гради или оправља канализацију не може поднети интердикт *uti possidetis*.

---

⁵⁹ D.7.1.27.3 ULPIANUS libro octavo decimo ad Sabinum *Si quid cloacarii nomine debeatur vel si quid ob formam aquae ductus, quae per agrum transit, pendatur, ad onus fructuarii pertinebit: sed et si quid ad collationem viae, puto hoc quoque fructuarium subiturum: ergo et quod ob transitum exercitus confertur ex fructibus: sed et si quid municipio, nam solent possessores certam partem fructuum municipio viliori pretio addicere: solent et >fisco fusiones praestare), haec onera ad fructuarium pertinebunt.*

На сличан начин правничким интерпретацијама је спречена примена *operis novi nuntiatio* против лица које оправља или чисти канализацију ако би прекид радова могао да изазове опасност.

Развој права је текао у смеру који је омогућавао лицу које гради или оправља канализацију да неометано уђе на суседно имање кроз које се канализација протеже, па чак и да их физички оштети, тј. развали под у њима, под условом да је спремно да ствари врати у пређашње стање и да накнади сваку штету која би евентуално настала.

Лице које гради или оправља канализацију може бити од стране претора принуђено да обезбеди гаранцију за штету која би евентуално могла настати (*cautio damni infecti*). Поред обавезе накнаде штете нанете приватним лицима, постоје и одређена ограничења јавноправног карактера попут забране да канализација оштети јавну имовину, затим обавезе да приликом грађења нове приватне канализације буде прибављена сагласност магистрата, као и дужности плаћања таксе на канализацију (*cloacarium*).

*Samir Aličić, Ph.D., Assistant
Faculty of Law Novi Sad*

Sewerage system (*cloaca*) in Roman Law

Abstract

Sewerage system (*cloaca*), which implies any cavity through which waste water flows, has in Roman law a special legal protection due to its importance for public health preservation and safety of citizens.

In Praetorian Edict, two interdicts are envisaged; one prohibitory, by which private sewerage system is protected and one restitutory, by which public sewerage system is protected.

It is possible that a restitutory interdict about private sewerage system existed.

By the public sewerage interdict, a person who blocks or damages public sewerage is ordered to restore everything to previous state.

By the private sewerage interdict, anyone is forbidden to obstruct a person who wants to repair sewerage that leads from his building through neighbouring buildings. By lawyers' interpretations, the application of this interdict is expanded to all realty, as well as a situation of building a new sewerage system.

Moreover, it is envisaged by Praetorian edict that against a person who builds or repairs sewerage neither interdict *uti possidetis* can be filed. Similarly, by lawyers' interpretations, application of *operis novi nuntiatio* is prevented against a person who repairs or cleans sewerage system if interruption of work could cause danger.

Law developed in the direction that enabled unobstructed maintenance and building of sewerage system through neighbouring realty, especially if danger of effusion existed. The only limitations were comprised in the obligation of compensation of damages to third parties, and in certain obligations of public law character: obligation to obtain consent of magistrate when building a new sewerage and duty to pay sewerage tax (*cloacarium*).

Key words: sewerage system, *cloaca*, interdicts, *salubritas*, *operis novi nuntiatio*, *uti possidetis*, *cautio damni infecti*, public interest, Roman law.